

Hermeneutic Ability Of Future Teachers As A Factor Enhancing The Quality Of Education

Tosheva Maftuna Utkirovna

Bukhara State University,
1st year doctoral student, Department of Pedagogy

Abstract

This article analyzes the role of hermeneutics and communicative competence, which are the core and essence of pedagogical skills, in the education system, in the activities of a modern teacher, and their importance in improving the quality and effectiveness of education. It also discusses pedagogical skills, pedagogical techniques and methods of a modern teacher.

Keywords: competence, style, effectiveness, interpretation, speech culture, efficiency, innovation, communication technologies, professional skills, hermeneutics, pedagogical techniques, oratory skills.

Annotatsiya

Mazkur maqolada pedagogik mahoratning o'zagi va o'zani bo'lgan germenevtika va kommunikativ kompetentlikning ta'lim tizimida, zamonaviy o'qituvchi faoliyatidagi roli hamda ta'lim sifati va samaradorligini oshirishdagi ahamiyati tahlil qilindi. Shuningdek, pedagogik mahorat, zamonaviy o'qituvchining pedagogik texnikasi va metodlari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: kompetensiya, uslub, natijadorlik, talqin qilish, nutq madaniyati, samaradorlik, innovatsiya, kommunikatsion texnologiyalar, kasbiy mahorat, germenevtika, pedagogik texnika, notiqlik qobiliyati.

Kirish. O'quvchining qalbu ongi va unga yetkaziladigan ma'lumotning sifati muhim masala. Bu jarayon o'ziga xos tajriba, malaka va tajribani talab etadi. Dastavval, germenevtika tushunchasining genezisini bilish maqsadga muvofiq. Germenevtika Hermes (Germes) nomi bilan bog'liq. Hermes — qadimgi yunon mifologiyasida xudolarning elchisi, savdo va hunarmandchilik, ayyorlik va hushyorlik xudosi sifatida tanilgan. U shuningdek, notiqlik san'ati va ritorika bilan ham bevosita bog'liq hisoblanadi. Boshqa manbalarda u ma'bud sifatida emas, balki Olimp tog'ining cho'qqisiga chiqib ma'budlarning so'zlarini odamlarga yetkazuvchi elchi sifatida talqin qilinadi. Bunisi qisman haqiqatga yaqin. Ana shu yetkazish mahorati notiqlik san'atining o'zagi va o'zanidir. Hermes xudolar orasida xabar yetkazuvchi vazifasini bajargan. Uning bu roli unga ravon, ta'sirli va ishonarli so'zlash qobiliyatini talab etgan. Shu bois, u notiqlik san'atining ramziy timsollaridan biri sanaladi. U o'zining zehniligi va zukkoligi bilan ham mashhur bo'lgan. Bu sifatlar esa har qanday notiq uchun juda muhim. Notiq tez fikrlab, auditoriyaga mos ravishda so'zlay olishi kerak — bu jihatlar Hermes bilan uyg'unlashadi. Qadimgi yunonlarda Hermesning so'zi kuchli ta'sirga ega deb hisoblangan. Uning tilida joziba bor edi — bu esa ritorikaning asosiy vazifalaridan biri: odamlarni ishontirish, ruhlantirish, yo'naltirish. Hermes va ritorikadagi "logos" tushunchasi: Falsafiy jihatdan "logos" — so'z, aql, mantiq degan ma'nolarni anglatadi va Hermes bevosita shu tushunchaga bog'lanadi. U axborotni yetkazishda so'z va mantiqni o'zida mujassam etgan timsol hisoblanadi. Shuningdek, uning nomi tijorat, savdo, chorvachilik va boylik u bilan bog'langan. U tadbirkor va ishbiarmonlar homiysi hisoblangan. U yo'lovchilar, sayyohlar, va hatto o'g'rilarning ham himoyachisi sifatida tanilgan. Hermes o'lgan odamlarning ruhlarini olib, olis olam — ya'ni zotan ostidagi dunyoga olib borish vazifasini ham bajargan. Hermes ko'pincha qanotli sandallar, qanotli shlyapa va qo'lida kadusey (ilon o'ralgan tayoq) bilan tasvirlanadi. Bu belgi uning xabar yetkazuvchi va tinchlik elchisi ekanligini anglatadi.

Asosiy qism. Germenevtika — talqin va ma'no izlash ilmi. Manbalarda keltirilgan ma'lumotlarga asosan aytish mumkinki, Germenevtika — bu matnlarni talqin qilish, tushunish va ma'no berish bilan shug'ullanadigan falsafiy yo'nalish. Qadimda muqaddas matnlarni (masalan, Bibliya) tushunish va izohlash usuli bo'lgan, keyinroq esa falsafa, adabiyotshunoslik

va ta'lim sohalarida keng qo'llanilgan. U Olimp va insonlar orasidagi ko'prik, Falsafada, ayniqsa Hans-Georg Gadamer va Paul Rikyor kabi mutafakkirlar asarlarida germenevtika inson tushunish qobiliyatini rivojlantiruvchi jarayon sifatida qaraladi. Bunda Germes timsoli insonning fahm va ma'no izlash jarayonidagi ichki sayohatini anglatadi. Demak, Germenevtika — tushunish va talqin etish san'ati.

Germenevtika faqat matnni emas, har qanday so'z, ishora, xat, nutq, hatto harakatni to'g'ri tushunish va talqin qilish jarayonini o'rganadi. Bu — o'zaro muloqotda ma'no yaratish va uni anglash jarayonidir. Ushbu tushuncha kommunikativ kompetentlik bilan uyg'unlashib ketadi. Kommunikativ kompetensiya kirishimlilik, muloqot layoqati ekan, kimningdir kimga o'zi bilgan, o'qigan, ko'rgan, eshitgan yoki guvoh bo'lgan narsa-hodisa haqida, boshqacha aytganda, muayyan bilim, ma'lumotni yetkaza olish iqtidoridir. Kommunikativ kompetensiya singari germenevtika ham muloqot ko'prigi, aniqrog'i, kirishimlilik qobiliyati, bilganlarini yetkaza olish mahorati. Shunchaki yetkazish emas, balki, ta'sirchan yetkazish salohiyatini talab etadigan fan, tadqiqot ob'ekti. Agar shunday bo'lmasa, «muloqot ko'prigi» mustahkam qurilmasa soha rivoji va erishilgan yutuq, samara va natijalar haqida gap ham bo'lishi mumkin emas. Aniqroq tasavvur va tushuncha hosil bo'lishi uchun shu haqda muxtasar ma'lumot keltiraylik.

Germenevtika yunoncha «hermeneukos» so'zidan olingan bo'lib, «tushuntiruvchi», «talqin etuvchi» ma'nolarini bildiradi. Termin sifatidagi genezisi, tarixiy ildizi qadimgi yunon afsonalariga borib bog'lanadi. Rivoyatlarga ko'ra, Olimp tog'idagi «ma'bud»larning amri farmon va xabarlarini olib keluvchi afsonaviy qahramon nomi Germes (asli Hermes) bo'lgan. Uning vazifasi odamlarga ana shu xabarlarini tushuntirib, izohlab berish bo'lgan. Germenevtika afsonaviy qahramon «Germes»(Hermes) nomidan kelib chiqqani haqida iqtidorli, tadqiqotchi olim Soliha Allayarova o'zining «Germenevtika» nomli o'quv qo'llanmasida ma'lumot keltiradi. Jumladan, va «Germes» va «germenevtika» orasida talaffuzda ham, vazifadoshlikda ham o'xshashlik borligi, ya'ni, Germesning ma'no va mazmunni tashuvchilik, yetkazib beruvchilik vazifasi germenevtikaning matn ma'nosini tushunish va tushuntirish san'ati ekani bilan bir xil"ligini e'tirof etadi.

Germenevtikaning mohiyat e'tibori sharhlash, tushuntirish bo'lgani bois uning paydo bo'lishidagi ilk davrlarda har xil ramzlarni, Homerning «Iliada» va «Odissey» asarlarini mahorat bilan sharhlovchi germenevtiklar bo'lgan. Keyinchalik, germenevtik an'ana diniy ma'rifat ahliga katta imkoniyat eshiklarini ochgan. Muayyan diniy e'tiqod va g'oyalarni xalq ommasiga singdirishda, xususan, «Tavrot», «Zabur», «Injil» va «Qur'on» kabi muqaddas kitoblarni sharhlash va tushuntirishda katta rol o'ynagan. «Germenevtika, – deya ta'rif beriladi «Falsafa tarixi ensiklopediyasida, – keng ma'noda, ijtimoiy borliqni tushunish sharti haqidagi falsafiy ta'limot, tor ma'noda, filologiya, huquqshunoslik, ilohiyotshunoslik va boshqa gumanitar sohaga taalluqli matnlarni o'rganishda qo'llaniladigan metod va qoidalar to'plami», – deb ta'kidlangan. Bugungi kunda germenevtikaning qamrovi beqiyos ekanligi, xuddi kommunikativ kompetensiya singari turli fan va sohalarining mazmun-mohiyatini ochishga xizmat qiladi. Falsafa fanlari nomzodi, dotsent S. Allayarova ta'biri bilan aytganda, «germenevtika shunchaki metod va qoidalar to'plami emas, balki inson borlig'ining alohida ontologik ahamiyatga ega bo'lgan fenomenidir. Chunki germenevtika insonga tushunish va tushuntirish imkonini berish bilan borliqning (bor bo'lish, mavjudlikning) muhim asosini tashkil qiladi. Zero, ma'noni tushunish va talqin qilish hayot mazmunining tayanch bo'g'inidir.» Talqin qilish san'ati bilan singdirish mexanizmi uyg'unlik kasb etar ekan, demak, germenevtika bilan kommunikativ kompetensiya ham ko'rinmas iplar orqali o'zaro chambarchas bog'lanishi tabiiy. Germenevtikaning asosini mazmunni tushunish va talqin qilish – tushuntirish masalasi tashkil qiladi va u barcha fan tarkibida mavjud. Uning xuddi shu xususiyati, ya'ni barcha fan va sohalar tarkibida mavjudligi kommunikativ kompetensiya bilan o'xshashlik, mushtaraklik kasb etishini bildiradi. O'ylab ko'radigan bo'lsak, xoh tabiiy, xoh ijtimoiy-gumanitar fanlar bo'lsin, bilimning asosini tushunish va tushuntirish jarayoni tashkil qiladi. Bu ham ta'limiy muloqot jarayonining uzviy bir bo'lagidir. Afsuski, fan sifatida oliy ta'lim muassasalarida germenevtika o'qitilmaydi. Faqatgina O'zbekiston Milliy universitetining va Nukus davlat universitetining falsafa

fakultetlarida shu xususda qisqa soatlarda ta'lim beriladi. Vaholanki, rivojlangan davlatlarning aksariyatida, jumladan, Italiya, Germaniya, Avstriya, AQSh, Kanada, Fransiya kabi mamlakatlarda germenevtika fan sifatida qabul qilinib, ayrim maktab, kollej va universitetlarda alohida darslik sifatida ta'lim tizimida o'qitiladi. Shuningdek, Rossiyaning qator oliy ta'lim muassasalarida ham san'at germenevtikasi, psixogermenevtika, filologik germenevtika, yuridik germenevtika, falsafiy germenevtika kabi fanlar umumkasbiy fan sifatida o'quv rejasidan joy olgani ham ma'lum. Bilim va ma'lumotni tarqatish, talqin qilish germenevtikaning asosi bo'lsa, uni ta'sirchan va san'atkorona mahorat bilan yetkazish kommunikativ kompetensiya darajasi bilan bog'liq. Bu degani san'atkorlik mahorati faqat kommunikativ kompetensiyaga daxldor bo'lib, germenevtikaga taalluqli emas degan fikr kelib chiqmasligi kerak. Har ikkalasi ham so'zning kuchi, ma'nosi va ta'sirchanligini his etib ish tutishi, tinglovchilar ommasining diqqatini tortish asnosida ularning ongu shuuriga g'oyani singdirishi hamda ularda da'vat orqali rag'bat, harakatni uyg'otishdir. Demak, germenevtik qobiliyat kommunikativlik layoqati bilan uyg'un bo'lgani holda tinglovchilarni qoniqtira olish darajasiga bilan belgilanadi.

Har bir fanning paydo bo'lishi va rivojlanish nazariyasi ma'lum bir tadqiqotchilarning xizmati bilan belgilanadi. Germenevtikani nazariya sifatida shakllantirishda F.Shleermayer (1768-1834) va V. Diltey (1833-1911)larning hissasi katta. Uning fikricha, u yoki u matnni tushuntirishda o'sha matn muallifi yashagan davrga xayolan o'tish lozim. Aks holda, matnning ruhi va mazmuni to'laqonli ravishda anglashilmaydi. Bu holat Germenevtikada «joyni o'zgartirish» nomini olgan. Tasavvur qiling, pedagogning kommunikativ kompetentligi ham shuni taqozo etadi. Chunki, xuddi aktyorlarga o'xshab «o'zini o'zgaga ko'chirish» kerak. O'zganing ruhiy holatini his etmaslik notabiylilikni keltirib chiqaradi. Xuddi shu ma'noda, chinakam pedagog yaxshi san'atkor, yaxshi germenevt, yaxshi psixolog bo'lishi kerak. O'quvchining ongu shuuriga ma'lumotni joylash usuli, singdirish mexanizmi shuni taqozo etadi. V. Diltey esa germenevtikada ijtimoiy fanlarning uslubiy asosini ko'rdi. U tarixiy voqealarni «jonli va tirik» gavdalantira olish tarafida bo'ldi. Ayrim o'qituvchilarning ma'ruzasini tinglaganingizda hamma narsa-hodisalar mantig'ini xuddi kinotamasida ko'rgandek taassurot olsangiz, ba'zilarida esa «qorong'i»likda yurgandek bo'lasiz. Qismni tushunish butunni tushunishsiz mumkin bo'lmaydi va aksincha. Tilshunoslikda biz buni sinekdoxa hodisasi sifatida izohlaymiz. Bu butun orqali qismni, qism orqali butunni anglashdir. So'zni tushunish ushbu so'z tarkibiga kirgan gapni tushunishsiz mumkin bo'lmaganidek, gapni tushunish ham uning tarkibiga kirgan so'zlarni tushunishni taqozo etadi.

Germenevtik yondashuvlar aynan shu atama bilan qo'llanmagan bo'lsada, unga xos uslublar yashovchan va an'anaviy tarzda mavjudligini anglatadi. Misol sifatida sharq germenevtikasini olish mumkin. Tafsir va ta'vil ilmi buning yaqqol misolidir. Sharq talqin qilish nazariyasining ilk ko'rinishlari dastavval, «Avesto»da vedalar talqinida namoyon bo'lgan. Keyinchalik, muqaddas «Qur'oni karim» va «Hadisi sharif»ni tushunish va tushuntirishda muhim rol o'ynagani ma'lum. Qur'on suralari va oyatlaridagi ilohiy mazmunni anglash va anglatishda uni tafsir etuvchilar mufasssirlar deyilgan. Tafsir arabcha so'z bo'lib, u o'zbek tilidagi izohlash, bayon etish, ochib berish, sharhlash ma'nolarini beradi. Qur'oni karim ma'nolarini sharhlashga qaratilgan mufasssirlar ham o'ziga xos kommunikativ kompetentlikka ega bo'lishgan. Ular ommaga sodda va tushunarli tarzda sharhlab berishgani uchun katta nufuzga ega bo'lishgan. Imom Mahmud Moturidiy, Imom Abu Lays Samarqandiy, Imom Jorulloh Zamaxshariy, Imom Husayn Roziy, Imom Nasafiy kabilar ana shunday muqtadir mufasssirlardir. Ular ilmi ta'vil (arab. – izohlash, asl ma'nosiga qaytarish)da ham dong qozonganlar. Qur'ondagi «mutashobih» va «muqattaot» deb nomlanuvchi harflar bilan boshlanuvchi oyatlarning tub ma'nolarini ularchalik tushuntirish oson bo'lmagan. Shuning uchun ham xuddi pedagoglar kompetentligi darajasiga qo'yiladigan talablar kabi mufasssirlarning ham shartlari bor bo'lgan. Ular bunga amal qilishlari talab etilgan. Birinchi shart – Sof e'tiqodli bo'lish, ikkinchi shart havo nafsga ergashishdan xoli bo'lish, uchinchi shart arab tilini o'ta yaxshi bilish, to'rtinchi shart Qur'onga bog'liq ilmlarni yaxshi bilish, beshinchi shart Qur'onni Qur'on bilan tafsir qilish, oltinchi shart Qur'onni sunnat bilan tafsir qilish, yettinchi shart tafsirni Qur'onning o'zidan yoki Payg'ambar (s.a.v.)ning sunnatlaridan

topmasa, sahobalarning gaplariga qaytish, sakkizinchi shart agar tafsirni yuqorida zikr qilingan manbalardan birortasida ham topolmasa, tobe'nlarning tafsiriga qaytish, to'qqizinchi shart o'tkir fahmli bo'lish. Bular pedagog portretiga doir chizgilarga ham bir muncha monand ekani anglashilayapti.

Shuni e'tirof etish joizki, germenevtik tajriba va kommunikativ kompetensiya asosida til yotadi. Chunki dunyo biz uchun doimo tilda talqin qilingan dunyodir. Tushunish til hodisasi ekan demak, aytish o'rinliki, tushunib olish mumkin bo'lgan borliq bu til demakdir. Kommunikativ kompetentlik, ya'ni muloqot layoqatining, germenevtik qobiliyatning avvalida til, nutq va uni istifoda etish mahorati yotadi. Zeroki, muloqotning kaliti nutq, muomalaning kaliti xulqdir. Nutqiy va xulqiy madaniyatning o'zaro uyg'unligisiz kommunikativ kompetentlikni ham, germenevtik qobiliyatni ham tasavvur qilish mumkin emas. Eng qizig'i, til, nutq ijtimoiy hodisa bo'lsada, aytuvchi va eshituvchi orasida tushunish va tushuntirish nuqtai nazaridan tafovut seziladi. Chunki, har ikkala tomonning bilish va anglash darajasi har xil bo'ladi. Erix Frommning «Unutilgan til» maqolasida ta'kidlanishicha, barcha so'zlar – ramzlar (simvol). Buning uchun so'zlarning etimologik asosi va genezisini bilishga to'g'ri keladi. Har bir avlod o'tmishda, kecha aytilgan har qanday haqiqatni, tushunchani anglashi uchun bugunning talqiniga – interpretatsiyaga muhtoj bo'lishi aniq. Oldin boshqa ma'noga ega bo'lan so'z davrlar o'tib o'z ma'nosini o'zgartirishi mumkin. Shuning uchun ham muloqot jarayonida angashilmovchiliklar bo'lishi tabiiy. Germenevtika ilmining yirik namoyandalaridan biri Pol Rikyor «Talqinlar ziddiyati» (Germenevtika haqida ocherklar) asarida yozadi: «Injil talqinchilari allaqachon bizga uqtirib ketganki, bir matnning o'zi bir qancha ma'noga ega bo'lishi mumkin.» Bu esa Pol Rikorning o'zi e'tirof etganidek, «yaxshi tushunish uchun yaxshi tushuntirish kerak.» Ya'ni, Pol Rikyor aytmoqchi, muayyan bir matndan o'quvchi turlicha, ko'pincha, matn muallifi ko'zda tutgan ma'nodan mutlaqo farqli xulosa chiqarishi ham mumkin. Ikki odam har doim ham bir xilda fikrlayvermaydi.

Xulosa Demak, bir so'z yoki ramz ikki odamda bir xil tushuncha uyg'otmaydi. O'zaro munosabat va murojaatlardagi anglashilmovchiliklar aksariyat hollarda o'rinsiz bahs-tortishuv va ko'ngil qolishlar bilan yakuniga yetadi. Shu bois yirik faylasuf Rene Dekart «Sizlar so'zlarning ma'nolarini bilib to'g'ri qo'llaganlaringizda edi, dunyoni yarim chalkashliklardan xalos qilgan bo'lardingiz», – deyishi bilan haqli edi. Germenevtika va kommunikativ kompetensiyaning zahirida so'z, til, nutq tushunish va tushuntirish, anglash va anglatish ehtiyoji sifatida maqsadlari mushtarak bo'lgan har ikkala sohaning ijtimoiy hayotdagi o'rni va nufuzini oshirgani rost. Anglatish uchun yaxshi anglash kerak bo'lganidek, yaxshi tushunish ham yaxshi tushuntirishni taqozo qiladi. Bu esa pedagog salohiyatini, uquvini talab etadi. Yuqoridagi fikrlarga asoslangan holda, aytish kerakki, falsafa haqiqat nimaligini anglash bo'lsa, germenevtika haqiqatga borish yo'llarini, pedagogika va psixologiya esa uning metodologik asoslarini tadqiq etadi. Zamonaviy pedagogning kommunikativ kompetentligi germenevtik tajriba bilan bog'liq holda, bir butun yaxlit bo'lmas ekan, o'z sohasida muvaffaqiyat qozonishi, aslo mumkin emas. Ta'lim sifatini oshirishda Pedagogning germenevtik qobiliyati va kommunikativ kompetentligi uyg'un bo'lishi shart. Shundagina u samara beradi, natijador bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- Mirziyoev Sh. «Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak» T.: O'zbekiston" NMIU. 2016.
- Mirziyoev Sh. «Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz» 1 – tom – T.: O'zbekiston" NMIU, 2017 y
- Kaykovus. Qobusnoma. – T.: «Meros» 1992.
- Navoiy A. «Mahbub ul-qulub». – T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot nashriyoti, 1993.
- Qo'ng'irov R., Begmatov E., Tojiev Yo. Nutq madaniyati va uslubi asoslari. – T.: «O'qituvchi» 1992.

- Karnegi Deyl. O'z-o'ziga ishonch hosil qilish va omma oldida so'zlash san'ati. – T.: «Yangi asr avlodi», 2019 yil.
- Ortiqov A., Ortiqov A. Nutq madaniyati va notiqlik san'ati. – T.: 2002.
- Nurmanov A.T. Talabalarni samarali muloqot texnologiyasi va texnikasiga tayyorlashning pedagogik imkoniyatlari. (auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar misolida) Avtoreferat. - T.; 2017
- Xoliqov A. Pedagogik mahorat. Toshkent «IQTISOD-MOLIYA» 2010
- Muslimov N, Usonboeva M, Sayfurov D, To'raev A. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. -T.; 2015.
- Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. – T.: O'qituvchi, 1996, 192 b.
- Musurmonova O. Farzandlarimga nasihatlar - T.: 2020
- Muhiddinov A.G. O'quv jarayonida nutq faoliyati. – T.: O'qituvchi, 1995.
- G'oziev E. Muomala psixologiyasi. Toshkent, 2001.
- Sayidahmedov N. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya. – T.: OPI, 2003.
- Sultonova G.A. Pedagogik mahorat. – T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2005.
- Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To'raev A.B. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari – Toshkent, 2015.